

Ýüz ýedinji ýylynda sowet rewolýusiýasynyň gürrüňini etmek...

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Ýüz ýedinji ýylynda sowet rewolýusiýasynyň gürrüňini etmek...

ÝÜZ ÝEDINJI ÝYLYNDA SOWET REWOLÝUSIÝASYNYŇ GÜRRÜŇINI ETMEK...



Şweýsariýada ýaşlar bilen geçirilen duşuşykdan rewolýusiýany görmerin gaýgysy bilen gaýdan Lenin bolýan öýüne gelende Russiýada rewolýusion gozgalaň turandygyny, patyşanyň agdarylandygyny we wagtlaýyn hökümetiň gurlandygyny eşiden badyna ähli gaýgy-aladasyny ýatdan çykaryp Russiýa gitmegiň ýollaryny gözlemäge başlapdyr.

Nemes hökümeti bilen gatnaşyk ýola goýlup, şweýsar hökümeti Leniniň Germaniýanyň üstünden Russiýa geçmegine rugsat bermek bilen iň bolmanda Russiýany gowşadyp, uruşdan çekiler ýaly etmegi meýilleşdirýärdi.

1917-nji ýylyň aprelinde Petrograda gaýdyp gelen Lenin

«Finlandiýa» otly duralgasynda joşgunly garşylanýar. Lenin şonda halk köpçüligini bütindünýä sosialistik rewolýusiýasyny amala aşyrmaga çagyryýar. Kän wagt geçmänkä nemes imperializmi uruşyň weýrançylygynyň we halkyň açlygynyň, garyplygynyň rewolýusiýa bilen birleşjegini bilip, basyp alan ýerlerini-de taşlap uruşy soňlamaga synanyşanam bolsa, edil şu jygba-jygly taryhy pursatda ABŞ Soýuzdaş döwletleriň tarapynda urşa girýär we mundan beleň alan Angliýa Germaniýa bilen ýaraşyk baglaşmakdan ýüz öwrüpdür, uruş ýene dowam edipdir. Russiýada Fewral rewolýusiýasy bilen häkimiýet başyna gelen Kerenskiniň wagtlaýyn hökümeti Soýuzdaş döwletleriň uruş syýasatyny goldapdyr. Muny gören we parahatçylygyň bolmagyny isleýän halk köpçüligi ondan daşlaşyp başlapdyr.



Fotosurat: K.Bulla, Courtesy of the Central State Archive of Kino-Photo-Phono Documents, St.Petersburg

• **«Ähli häkimiýet sowetlere!»**

1917-nji ýylyň bahar aýlarydy. Bolşewikleriň sowetlerde heniz aglabasy üstün çykyp bilmedigem bolsa, barha güýçlenýändigini görnüp durdy.

Işçiler guramaçylykly birleşme işlerine üsn berýärdiler. Orta synplar proleyariata ýa-da buržuaziýa goşulma stadiýasyndady. «Fewral rewolýusiýast sosialistik rewolýusoýa öwürülmikä?»

Sorag şudy...

Rewolýusion synp gatlaklarynyň rewolýusion göreşe gatnaşma formasy anyklaşmagy orta atýardy.

Bolşewikler haýsydyr bir düşünje bulaşyklygyna mümkinçilik bermezlik üçin Sosial-demokratik partiýasynyň adyny üýtgedip Kommunistik partiýa etdiler.

Wagtlaýyn hökümet ABŞ-dan alan maliýe kömegi bilen Galiçiyada gazanan çäkli üstünligine esaslanyp halkyň goldawyny almaga synanyşandygyna garamazdan, Kornilowyň serkerdeligindäki rus goşuny nemesleriň garşylyklaýyn hüjümine uçrap, derbi-dagyn edilipdi.

Hökümet ýeňlişiň Kommunistik partiýanyň uruşa garşy ýöredýän syýasatynyň netijesi edip görkezse-de, münlerçe esgeriň fronty taşlap Kommunistik partiýanyň we proletariatyň hataryna goşulmagy dowam edýärdi.

Gysgaça aýdanda, ruslar sözüň doly manysynda ýeňlişe sezewar bolupdy, esgerler bilen ofiserleriň arasynda düşünişmezlikler ýüze çykypdy.

Munuň deregne Lenin Gyzyň gwardiýaçylar ady bilen milisiýa otrýadlaryny düzýärdi.

Gyzyň gwardiýaçylaryň hataryna ýurduň hemme ýerinde goşulýardylar. Daýhanlar hereketi görlüp-eşdilmedik derejede möwjäpdi. Bütün ýurt «Ähli häkimiýet sowetlere!» diýip gygyrýardy. Kronştadt matroslary, esgerler, işçiler herekete geçmäge howlukýardylar.

Leniniň ýolbaşçylygyndaky Kommunistik partiýa bolsa umumy gozgalaň turuzmagyň şertleriniň ýeterlik bişip ýetişmändigini aýdýardy.

1917-nji ýylyň iýul aýynyň başynda Petrogradda uruşa garşy uly demonstrasiýa geçirildi. Wagtlaýyn hökümet barha güýjöp barýan hereketi zor bilen basyp ýatyrmaga synanyşdy. Petrograda frontdan goşun bölümleri ugradylyp, suwasty serkerdelerine Kronştadt flotiliýasyny gark etme buýrugy berlipdi.

Şular ýaly üýtgeşmeleriň netijesinde uly rus buržuaziýasy baş

duşmanlarynyň garşysyna urşulyp ýörülen Germaniýa däl-de, esgerlerdigini, işçilerdigini, zähmetkeşlerdigini, ýagny öz ýurdunyň halkydygyny bildi.

Ähli kontrrewolýusion güýçler rus halkyna garşy wagtlaýyn hökümet bilen birleşip, Kommunistik partiýany bikanun partiýa diýip ygylan etdi. Basyşlar barha artdy. Lenin Finlandiýa gaçmaga mejbur boldy.

Uly rus buržuazıýasy häkimiýeti täzeden ýeke özi eýelän ýalydy.

Muňa garamazdan halk 1917-nji ýylyň iýulynda hereketden daşlaşdyrylyp aldawa salynandygyna, Kommunistik partiýanyň öz partiýalarydygyna we Kommunistik partiýa duşman bolanyň demokrat bolmaga-da mynasyp däldigine akyly yetiripdi. Patyşany tagtdan agdaran Fewral rewolýusiýasy halkyň hakyky talaplaryny kanagatlandyryp bilmändi. Şonuň üçinem aýry we täze rewolýusiýany amala aşyrmagyň mätäçligi duýulýardy.

Uly buržuazıýa bolsa Sowetleri diňe harby döwlet agdarylyşygyny guramak arkaly dargadyp biljegini pikur edip, harby diktatura režimini gurmagyň taýýarlygyna girişipdi. Kornilow şunuň üçin öňe sürüldi. Jemgyýetçiligi howatyrlandyrmak üçin Riga nemesleriň ygtyýaryna berildi, ofiserler frontdan çagyryldy, iňlis bronemaşynlary Petrograda bakan süýşmäge başlady, paýtagt gabalady, birnäçe gizlin toparlar hökümet agdarylyşygyny goldamaga taýýarlandy. Emma agdarylyşygyň netine alyp biljek guramaçylyk çygryndan çykylypdy. Halk köpçüligi, işçiler, Gyzyň gwardiýaçylar we beýlekiler Kornilowyň güýçlerine garşy gorandylar we olary birnäçe sagadyň dowamynda derbi-dagyn etdiler.

Hökümet agdarylyşygyna synanyşygyň şowsuzlyga uçramagy uly buržuazıýanyň ähli at-abraýyny ýitirendigini äşgär edýärdi. Olaryň turuzýan dowly halkyň jogapkärçiligini artdyrýardy, halky kommunistleriň pikirlerine ýakynlaşdyrýardy, ýeriň we uly kärhanalaryň döwlet eýeçiligine geçirilmegini, senagatyň meýilleşdirilmegini, buržuaz häkimiýetiň ýerine sowet häkimiýetiniň gurulmagyny üpjün edýärdi.

Sosial-demokratlardan başlap dürli yzagalaklara çenli hemmelerde kapitalizmden düýpli halas bolmagyň düşünjesi peýda

bolýardy.

Uly buržuaziýa açlygy, transport problemsyny, maliýe krizisini gorjadygyça, garyplyk artdygyça, halk ýeke-täk halas boluş mümkinçiliginiň nämediginiň we nähili gazanmalydygynyň pikirini güýçlendirýärdi.

1917-nji ýylyň güýzünde iş taşlaýyşlar, syýasy artykmaçlyk gazanmaga başlapdy. Sowet Soýuzy we zawod-fabrikleriň komitetleri bolşewikleşýärdi, daýgan gozgalaňlary-da proletariatyň halkyň aglaba bölegini yzyna düşürýändiginiň subutnamasy bolupdy.

Frontlarda şindizem iki million adam bardy we olaryň hemmesiniň söweşmäge ýagdaýy ýokdy.

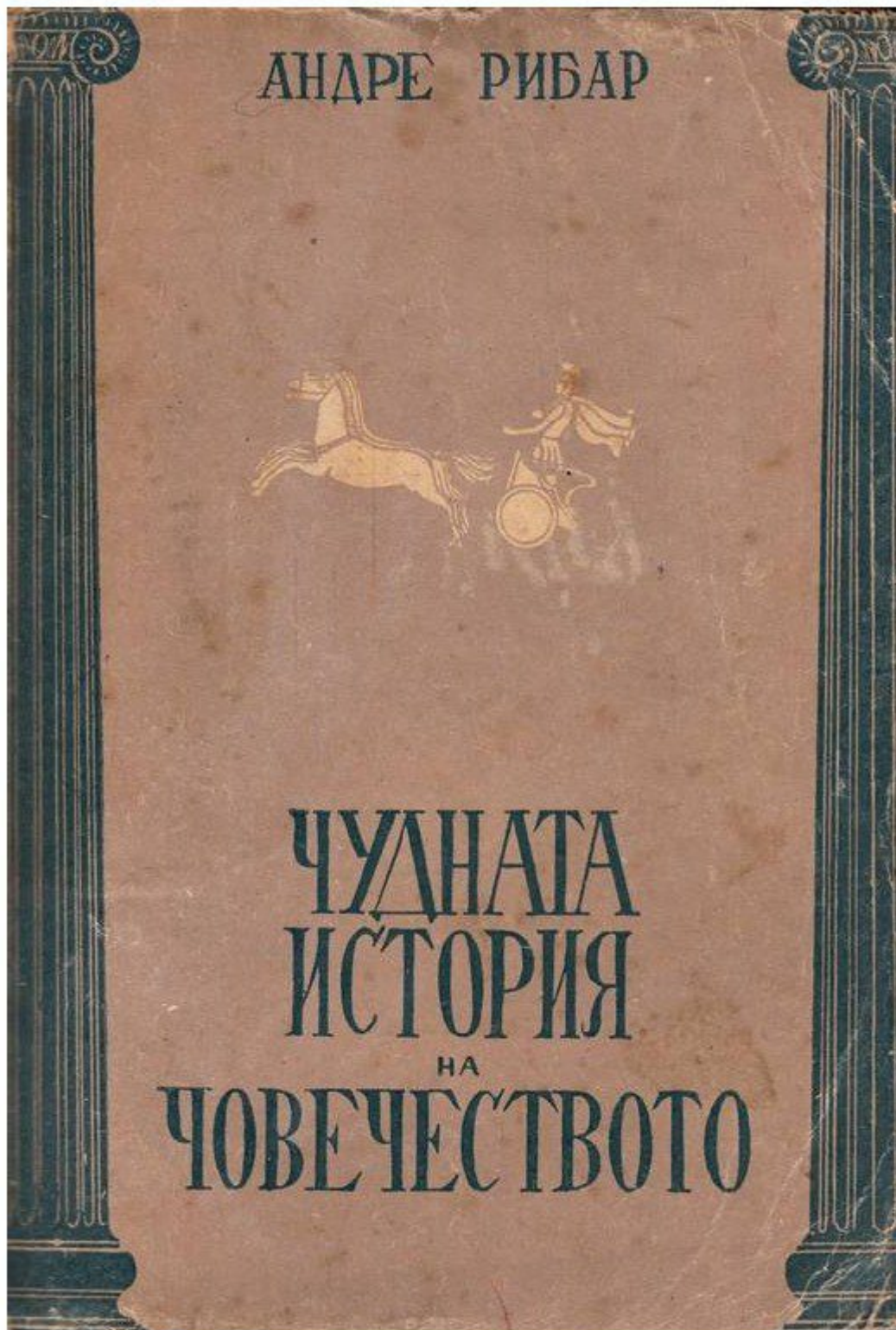
Goşunyň dargamagy şol wagta deňiş eýdip-beýdip özüni gorap gelen režimiň dargandygyny aňladýardy. Wagtlaýyn hökümet patyşanyň agdarylmagynyň üstünden alty aý geçensoň halky köşeşdirjek bolup respublika ygylan etmegi makul bilipdi. Emma indi giçdi...

Graždanlyk urşy gutulgysyz ýagdaýa öwrülupdi. Fransiýa, Germaniýa, Angliýa, Italiýa... gepiň keltesi Günbatar Dünýäsi birinji jahan urşunyň ýaralaryny ýeterlik möçberde sarap-saramanka Sowet Russiýasyna hüjüm edipdi we gan ýitgisi iki essä çykypdy.

Buržuaziýanyň ahyrky günleriniň başlangyjy diýip boljak çarkandakly ýyl başlapdy... Günbatar ýurtlarynyň bu ýagsaýyndan sowet halky ýerlikli peýdalandy.

Kerenskiniň wagtlaýyn hökümeti Petrograd garnizonyny ýollamak bilen Sowetleri dargatmak üçin hüjüm etmegi buýrupdy.

Bolşewikler muňa Sowet Kongresini ýygnaý geçirmäge çagyrmak bilen jogap berdiler.



- **1917-nji ýylyň 7-nji noýabry: Gozgalaň**

Kommunistik partiýa uruş yglan etmäge taýýardy. Lenin paýtagta gaýdyp gelipdi. Ol hereketlere uly güýç bilen ýolbaşçylyk edýärdi.

7-nji noýabrdaky kongresde häkimiýeti eýelemek üçin Lenin

ýaragly gozgalaňa geçmegi makul bildi. Şol günüň agşamy (şol wagtky rus kalendaryna görä 24-nji oktýabr) bolşewikler belli-başly merkezleri ele saldylar we esgerler bilen matroslaryň az wagt dowam eden gozgalaňyndan soň ministrleri tussag astyna alyp, wagtlaýyn hökümet gurdular. Bu hökümet 8-nji noýabrda Sowet Kongresine gozgalaň boýunça habarnama berdi.

Kommunistleriň ştab-kwartirasy bolan «Smolnyý» köşgüniň töweregine üýşen halk köpçüligi paýtagty çäykandyryp durka, adaty durmuş dowam edip durdy.

Bolşewikler gan dökmezden Petrogrady eýeläpdiler. Kerenskiý gaçypdy.

Lenin özüni gyzgyn garşylan kongresiň alkyşlary ýatyşansoň salyhatlylyk bilen şeýle diýipdi:

– *Indi sosialistik sistemanyň gurluşygyna girişeris.*

Sowet hökümeti ähli halklara kontribusiýasyz we basybalyşsyz ýaraşygy teklipe edýärdi we öz ykballaryny özlere kesgitleme hukugyny ykrar edýärdi.

Ýer eýeçiliginde hususy eýeçilik ýatyrylýardy we ýeri zähmetkeşler kollektiwiniň ygtyýarlygyna berilýärdi.

Önümçilik işçileriň ygtyýarlygyna geçýärdi we häkimiýet Halk Komissarlary Geňesine ynanylýardy.

Lenin Geňesiň başlygy, Troskiý Daşary işler ministri, Stalin Milletler ministri boldy.

Halk ýeňişiniň habary birnäçe günüň dowamynda бүтін ýurda ýaýrady. Hemme ýerde häkimiýet sowet hökümetiniň eline geçdi.

• **Brest-Litowsk soňky söz däl...**

Hawa... 1917-nji ýylyň 17-nji noýabryndaky gozgalaňyň yzyndan gelen hepdäniň içinde ýurduň hemme ýerinde häkimiýet sowetleriň eline geçdi.

Uly buržuaziýa uly pomeşikler we olaryň ýaranlary umumy ýeňlişe sezewar bolansoň, ýaragly güýçlerini Ukraina, Kawkaza, Sibire çekdiler. Soňlugy bilen Angliýadyr Fransiýa bilen dil düwşüp, bu iki ýurduň ofiserleri arkaly harby taýýarlyga başladylar.

Muňa garamazdan Kommunistik partiýa täze döwlet formasyny ýola

goýup, bir mahallar Pariž Kommunasy tarapyndan oýandyrylan halkyň basylyp ýatyrylan umyt-arzuwlary ýeriň astyndan çüwdürilip çykýardy, sosialistik düzgüniň binýady tutulýardy. Buržuazıýanyň we feodal synplaryň her dürli peslikleriniň we manýowrlarynyň güýji gaçypdy. Zähmetkeş synplar häkimiýet başyna gelipdi we şolar ýurdy dolandyrmalydy.

Bir ýandan uruş dowam edýärdi. Täze goşun gurmaýyň şertlerini döretmelidi.

Munuň ýoly-da at-abraýyňa şikes ýetirtmezsen ýaraşyk şertnamasyny baglaşyp, imperializmiň garşysynda yza çekilmekden geçýärdi.

Soýuzdaş döwletleriň içinde Leniniň ýaraşyk şertnamasyny baglaşmak tekliplerine diňe güýçden gaçan Germaniýa Ukrainany we Pribaltikany elinde saklamak üçin oňyn garady we ýaraşyk baglaşmagyň ugruna çykdy.

Russiýa-Germaniýa gepleşikleri 1917-nji ýylyň dekabrynda Brest-Litowskda başlady. Ýöne muňa Kommunistik partiýanyň içinde garşydaşlyk bildirýänler bardy. Troskiý we çepçi kommunistler partiýanyň içinde uruşyň arasyny üzmän dowam etdirilmegini öňe sürýärdiler. Beýleki bir ýandan bolup geçen gozgalaň we uruş sowet hökümetiniň ýurt goragyny gowşadypdy.

Uruş dowam etdirmegiň kejeňekligi goragsyz hasaplap boljak ýurda garşy täze hüjüm edijilikli hereketlere çagyrmak bilen des-deň many aňladýardy. Troskiý ýaraşyk şertnamasyny baglaşmak üçin geçirilýän gepleşikleri şowsuzlyga uçratdy. Munuň yzysüre Germaniýa täzedan uruş yglan edip Petrogradyň üstüne gaýtdy. Bu hüjüm halky uly aljyraňňylyga saldy.

Täze düzülen Gyzył Goşunyň ilkinji podrazdeleniýeleri nemes goşunlaryna berk garşylyk berip, 1918-nji ýylyň 23-nji fewralyndq nemesleri Narýanyň öňünde ýeňlişe duçar etdiler.

Leniniň tutanyerli çagyryşlary bilen we çepçi kommunistleriň intrigalaryna garamazdan ýaraşyk şertnamasy 1918-nji ýylyň 3-nji martynda howul-hara baglaşyldy.

Içiňi-bagryňy awundyrmakdan başga zada ýaramaýan bu ýaraşyk şertnamasy nemeslere ilkibaşda tama edýänlerinden has köpüsini berdi: Latwiýadan, Estoniýadan, Kurlandiýadan, Liwoniýadan, Polşadan el çekilýärdi. Ukraina Germaniýa berilýärdi.

Bolşewikler bu ýaraşyk şertnamada wagtlaýyn ylalaşykdan başga zat görenokdy...

Brest-Litowsk soňky söz däldi. Lenin üçin rewolýusiýanyň howpsuzlygy meseläniň esasydy. Ol çykyşyny şeýle sözler bilen jemläpdi:

– *Soňky sözi taryhyň özi aýdar. Häzir her kim öz işini etsin. Geljek biziňkidir.*

Sowet häkimiýetine her tapgyry, hatda her pursaty taryhy ähmiýeti bolan kyn döwürler garaşýardy...

Çeşme: «Adamzadyň taryhy» / Andre Ribar, Pariž-1946 ý.

Jelaletdin JAN.

Duşenbe, 11.11.2024 ý. Taryhy makalalar